

KS. CZESŁAW KRAKOWIAK

GLÓWNE TREŚCI TEOLOGICZNE OKRESU WIELKIEGO POSTU

"Doroczny okres czterdziestodniowej pokuty
jest czasem łaski, w którym wstępuje się
na świętą górę Paschy"¹

1. Wprowadzenie

Powyższe stwierdzenie *Listu* można uważać za wyrażoną w najkrótszej formie teologię całego okresu zwanego u nas Wielkim Postem. Rzeczywiście jest to zawsze czas łaski dany ludziom przez miłosiernego Boga, aby we wspólnocie Kościoła i dzięki jego pomocy "wstępowali na świętą górę Paschy", czyli dzień za dniem, przez 40 dni wypełnionych pokutą i modlitwą, dziełami miłosierdzia i uczestnictwem w sakramentach odrodzenia, wstrzemięźliwością i postem (por. I, III, IV prefacja), coraz bardziej przygotowani zbliżali się do szczytowego momentu i centrum całego roku liturgicznego, jakim jest Misterium Paschalne Chrystusa. Stanowi ono nie tylko najważniejsze wydarzenie w historii zbawienia, lecz także źródło skuteczności wszystkich sakramentów świętych i ośrodek całego życia chrześcijańskiego.

Istotą misterium paschalnego jest to, że przez "przejście" (*pascha*) ze śmierci do życia, z uniżenia (*kenosis*) do chwały, Chrystus staje się Panem (*Kyrios*) i przez Ducha Świętego źródłem nowego życia dla ludzi przyjmujących sakramenty paschalne. Przyjęcie tych sakramentów (chrzest, pokuta i pojednanie, Eucharystia) oznacza naśladowanie Chrystusa w Jego posłuszeństwie Ojcu i w ofiarnej miłości. W ten sposób misterium paschalne jest źródłem dynamizmu Kościoła, który w świecie spełnia misję powszechnego sakramentu zbawienia aż do powtórnego przyjścia Pana: "Z boku umierającego na krzyżu Chrystusa zrodził się przedziwny sakrament całego Kościoła" (KL 5).

Aby Misterium Paschalne Chrystusa należycie przeżyć i sprawować je w liturgii, cały Kościół musi się do tego odpowiednio przygotować. Tradycyjnie celowi temu służy okres Wielkiego Postu, czyli czterdziestodniowego przygotowania, jako czas szukania, wędrowania ku Bogu, czas oczyszczenia,

---

¹ Kongregacja Kultu Bożego. *List o przygotowaniu i obchodzeniu świąt paschalnych*, nr 6.

próby i walki z grzechem, "abyśmy oczyścili serca od nieuporządkowanych przywiązań i wśród spraw doczesnych troszczyli się przede wszystkim o wieczne zbawienie" (II prefacja). Cały ten okres posiada podwójny charakter: chrzcielny i pokutny (por. KL 109-110). Z okresem Wielkiego Postu związane jest również rozważanie Męki Pańskiej, które począwszy od średniowiecza nadawało temu okresowi coraz bardziej wyraźny charakter pasyjny. Spowodowało to jednocześnie mniejsze podkreślanie, a niekiedy nawet zapoznanie charakteru chrzcielnego i pokutnego tego okresu.

Nazwa "Wielki Post" nie jest adekwatna do tego okresu, który czerpie swój najgłębszy sens od misterium paschalnego Chrystusa, do świętowania którego ma przygotować katechumenów i wiernych. Liturgia mówi więc o czterdziestu dniach nawrócenia i pokuty, które mają nam pomóc w poznaniu Jezusa Chrystusa, aby przez życie w wierze uczynić widoczną w postawie moralnej moc Jego zbawczego czynu. Może się to dokonać jedynie dzięki pomocy pochodzącej od Boga. Dlatego już w czwartek po Popielcu kolekta zawiera prośbę, aby Bóg swoim natchnieniem uprzedzał nasze czyny i wspierał je swoją łaską, wtedy każde nasze działanie, biorąc od Niego początek, znajdzie w Nim dopełnienie. Podobnie w piątek modlimy się, aby Bóg wspierał swoją łaską nasze dzieła pokutne w taki sposób, by "zewnątrznym wyrzeczeniom towarzyszyła prawdziwa odnowa ducha" Czas ten jest wypełniony "walką z mocami ciemności", a ponieważ jesteśmy słabi, liczymy na potężną pomoc Bożej "prawicy" (kolekta soboty po Popielcu).

2. Chrzcielny charakter okresu przygotowania do świąt paschalnych

Już KL zalecała, aby tak w liturgii, jak i katechezie ukazać wiernym "w pełnym świetle podwójny charakter Wielkiego Postu. Przez przypominanie chrztu lub też przygotowanie do niego oraz przez pokutę ma on usposobić wiernych, którzy słuchają słowa Bożego i modlą się, do obchodzenia paschalnego misterium" (KL 109). Powinno się to dokonać przez szersze uwzględnienie "elementów chrzcielnych, właściwych liturgii Wielkiego Postu" (tamże).

Charakter chrzcielny okresu czterdziestodniowego przygotowania najbardziej widoczny jest w liturgii słowa Bożego i w tekstach eucharystycznych III, IV i V Niedzieli Wielkiego Postu. Tradycyjnie wtedy miały miejsce skrutynia "wybranych", którzy mieli przyjąć w Wigilię Paschy sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego.

W niedziele roku "A" czyta się kolejno Ewangelie: o Samarytance (J 4, 5-42), o uzdrowieniu niewidomego od urodzenia (J 9, 1-41) i o wskrzeszeniu Łazarza (J 11, 1-45). Mają one na celu ukazanie kandydatom teologiczne bogactwo chrztu. Chrystus przez posługę Kościoła w sakramentach wtajemni-

czenia chrześcijańskiego daje swoim wiernym wodę życia, nowe światło dla oczu i gwarancję zmartwychwstania. Chrztost wymaga jednak uprzedniego przyjęcia przez wiarę Chrystusa jako Zbawiciela świata. Kobieta samarytańska wyznaje taką wiarę w godność mesjańską Chrystusa i nazywa Go "Zbawicielem świata", który daje "wodę życia"

Ewangelia o Samarytance odślania również misterium Bożego planu zbawienia ludzi. Tym, który pierwszy wychodzi na spotkanie grzesznego człowieka jest sam Bóg w osobie Jezusa Chrystusa. Od Niego także pochodzi łaska wiary: "On prosząc Samarytanę o podanie wody już ją obdarzył łaską wiary, i tak gorąco pragnął jej życia z wiary, że rozpałił w niej ogień Bożej miłości" (prefacja). Wiara jest najpierw darem Bożym, ale także wolnym aktem człowieka, którego Bóg od niego oczekuje. Celem tak rozumianej wiary jest doprowadzenie człowieka do nawrócenia i wewnętrznej przemiany, której potwierdzeniem i widzialnym znakiem jest przyjęcie sakramentów wtajemniczenia. Dla już ochrzczonych liturgia tej niedzieli zawiera wezwanie i przynaglenie do wielkopostnej odnowy w duchu chrzcielnego nawrócenia oraz powrót do gorliwości chrzcielnej.

Czytania poprzedzające Ewangelię mają także związek ze chrztem. W roku "A": woda wydobyta przez Mojżesza ze skały jest zapowiedzią wody chrzcielnej (Wj 17,3-7); warunkiem otrzymania łaski wysłużonej przez Chrystusa (chrztu) jest wiara (Rz 5,1-2.5-8). W roku "B": przykazania Boże zawierają podstawowe zasady życia wierzących i ochrzczonych (Wj 20,1-17); ukrzyżowany Chrystus ma być dla nich "mocą i mądrością Bożą" (1 Kor 1,22-25). W roku "C": powołanie Mojżesza, aby wyzwolił lud, jest zapowiedzią misji Chrystusa, który wyzwoli z grzechów całą ludzkość (Wj 3,1-8a.13-15); wędrówka i przebywanie Izraela na pustyni (obłok, manna i woda) mają związek ze chrztem w imię Chrystusa (1 Kor 10,1-6.10-12).

Liturgia IV Niedzieli (drugie skrutynium) koncentruje się na chrzcie jako "oświeceniu" (*illuminatio*), w którym człowiek otrzymuje "nowy wzrok" i "nowe światło", czyli wiarę. Katechumeni przygotowują się do "przejścia przez Morze Czerwone" i wyjścia "z niewoli", czyli z grzechu jako krainy ciemności i smutku. Dokona się to w sposób symboliczny przez wejście i wyjście z baptysterium w Wigilię Paschalną.

Ewangelia o uzdrowieniu niewidomego od urodzenia oraz związana z nią treściowo prefacja doskonale wyrażają to, co dokonuje się w czasie chrztu. Sytuacja ludzkości przed przyjściem na świat Chrystusa porównana została do stanu człowieka niewidomego od urodzenia. Cały rodzaj ludzki kroczył w ciemności i dlatego potrzebował "światła" zbawienia, które otrzymuje każdy, kto w Niego wierzy, aby "nie chodził w ciemności, lecz miał światło życia" Następstwem przyjścia na świat Chrystusa Światłości jest "oświecenie" i

"wyrwanie" człowieka z krainy ciemności, czyli grzechu, które dokonuje się w sakramencie chrztu. Sakrament ten nie tylko uwalnia od grzechu, ale także z ochrzczonych czyni "dzieci światłości" (prefacja). W okresie przygotowania do Paschy katechumeni mają uświadomić sobie wielkość obdarowania Bożego, który stanie się ich udziałem w sakramentach wtajemniczenia. Natomiast już ochrzczeni, dziękując Bogu za wiarę i chrzest, winni nieustannie podejmować wysiłki, aby w całym swoim życiu coraz doskonalej postępować jak "dzieci światłości"

Z tematem chrztu łączą się również czytania tak ze Starego, jak i Nowego Testamentu. Rok "A": namaszczenie Dawida na króla Izraela (1 Sm 16,1b.6-7.10-13a) przypomina całkowicie darmowe powołanie i wybranie przez Boga, udzielenie Ducha Świętego i udział w królewskim kapłaństwie Chrystusa. Jeszcze wyraźniej łączy się z Ewangelią czytanie z Ef 5,8-14: "Niegdyś bowiem byliście ciemnością, lecz teraz jesteście światłością w Panu: postępujcie jak dzieci światłości"

Temat światła pojawia się jeszcze w wersecie przed Ewangelią i w modlitwie pokonunijnej, w której prosimy Boga oświecającego każdego człowieka, aby rozjaśnił nasze serca światłem swojej łaski. Temat światła obecny jest również w czytaniach roku "B" Ewangelia mówi o Synu Bożym posłanym, aby zbawić świat: "Światło przyszło na świat, ale ludzie bardziej umiłowali ciemności" (J 3,14-21).

Trzecia niedziela wielkiego skrutynium (V Wielkiego Postu) raz jeszcze koncentruje naszą uwagę na zasadniczym temacie chrzcielnym, jakim jest "przejsie ze śmierci do życia" dokonujące się na sposób sakramentalny we chrzcie, a które kiedyś dopełni się ostatecznie w dniu zmartwychwstania. Fundamentem i gwarancją zmartwychwstania ochrzczonych jest Pascha Chrystusa. Prawda o zmartwychwstaniu zawarta jest w Ewangelii o wskrzeszeniu Łazarza (J 11,1-45). Chrystus mówi o sobie, że jest "zmartwychwstaniem i życiem", kto w Niego wierzy będzie żył i nie umrze na wieki. Słowa te są dobrą nowiną nie tylko dla katechumenów, ale także dla wszystkich wierzących w Chrystusa. Z perykopą o wskrzeszeniu Łazarza ściśle związana jest prefacja tej niedzieli. Ukazuje ona Chrystusa jako prawdziwego człowieka płaczącego przy grobie przyjaciela, ale zarazem jako Boga i władcę życia, który wskrzesił go z grobu. Jako Bóg okazuje miłosierdzie wszystkim ludziom, których przez wielkanocne sakramenty prowadzi do nowego życia. Dlatego perykopa ta, ukazująca Chrystusa jako Pana życia i śmierci, jest tradycyjnie perykopą chrzcielną i paschalną zarazem, mającą na celu ożywienie wiary w Chrystusa jako dawcę życia, najpierw w sakramencie chrztu a następnie w Eucharystii jako zadatku zmartwychwstania do życia wiecznego. Podczas chrzcielnego "nowego

narodzenia" Chrystus oczyszcza z grzechu (śmierć starego człowieka) i obdarza godnością przybranego synostwa Bożego.

Do tematu zmartwychwstania i życia wiecznego nawiązują także dwa pozostałe czytania tej niedzieli: "Dam wam ducha nowego i będziecie żyli" (Ez 37,12-14); "Ten, co wskrzesił Jezusa Chrystusa z martwych, przywróci do życia wasze śmiertelne ciała mocą mieszkającego w was Ducha" (Rz 8,8-11).

Czytania roku "B" również mówią o życiodajnym źródle misterium paschalnego Chrystusa. Ewangelia zawiera naukę o ziarnie, które musi obumrzeć, aby przyniosło owoc i przez to wskazuje na Chrystusa, z którego śmierci rodzi się nowe życie (J 12, 20-33). Czytanie ze Starego Testamentu słowami proroka Jeremiasza (Jr 31, 31-34) zapowiada nowe przymierze (chrzest jest nowym przymierzem z Bogiem). Czytanie z Hbr 5,7-9 wskazuje na Chrystusa posłusznego i cierpiącego jako sprawcę wiecznego zbawienia.

W liturgii słowa roku "C" także można dostrzec treści związane z tematem chrztu. Jednak dotyczy to przede wszystkim już ochrzczonych. Tym, którzy po chrzcie zgrzeszyli, miłosierny i przebaczący Bóg ponownie odpuszcza grzechy i przywraca łaskę nowego życia (J 8,1-11). Droga do nowego życia wiedzie jedynie przez zjednoczenie z Chrystusem w Jego śmierci (Flp 3,8-14). On bowiem "oddał własne życie za zbawienie świata" (kolekta).

Chrzcielny charakter liturgii Wielkiego Postu dostrzegamy także w tekstach biblijnych mówiących o przymierzu z Bogiem. Temat odnowy przymierza z Bogiem dominuje głównie w czytaniach roku "B" W tym duchu należy odczytać także Ewangelie o kuszeniu i przemienieniu w I i II Niedziele Wielkiego Postu. W czasie kuszenia Chrystus sprzeciwia się szatanowi, a tym samym wskazuje, kogo człowiek ma słuchać i komu winien służyć. Odrzucenie grzechu i służby szatanowi oznacza odnowienie przymierza z Bogiem. Przypomnienie potopu (Rdz 9, 8-15), który zniszczył zło i grzech oraz odnowił przymierze jest także zachętą do odrzucenia grzechu i do wierności przymierzu zawartemu z Bogiem. Chrzęścijanie przez wodę chrztu weszli w przymierze z Bogiem, które teraz winni odnowić przez powrót do pierwotnej gorliwości i wierności przymierzu. Ewangelia o przemienieniu przypomina o Synu Bożym, który jest darem Ojca i posłanym na świat, aby zawrzeć z ludźmi nowe przymierze. Wierność temu przymierzu wymaga naśladowania Chrystusa i słuchanie Go jako umiłowanego Syna Boga. W ścisłym związku tematycznym z Ewangelią pozostają także czytania: o ofierze Abrahama (Rdz 22, 1-2. 9-13. 15-18) i o Bogu, który nie oszczędził swego Syna, aby przez Niego odnowić przymierze z ludźmi (Rz 8, 31b-34).

Niedziele III, IV i V także koncentrują się na odnowieniu przymierza. Syn Boży został posłany na świat i składa w ofierze swoje życie, aby odnowić przymierze z Bogiem, lecz nie przez wszystkich zostaje przyjęty. Jego

ukrzyżowanie dla Żydów jest zgorszeniem, a głupstwem dla pogan. Dla wierzących zaś jest mocą i mądrością Bożą (1 Kor 1, 22-25). Przykazania, które Bóg daje swojemu ludowi przez Mojżesza są znakiem Jego miłości, a ich zachowanie przez ludzi potwierdzeniem zawartego z Nim przymierza (Wj 20, 1-17). W IV Niedzielę Wielkiego Postu liturgia słowa także podejmuje temat przymierza i zbawienia, chociaż czyni to w nieco innym aspekcie. Bóg bogaty w miłosierdzie posyła swego Syna, aby zbawić świat i odnowić przymierze. Przyjęcie Syna wymaga wiary. Łaska wiary jest jednak darem Boga: "Łaską bowiem jesteście zbawieni przez wiarę" (Ef 2,4-10). Temat przymierza wyraźny jest również w V Niedzielę. Zapowiada je pierwsze czytanie słowami proroka Jeremiasza (Jr 31,31-34). Ewangelia zaś mówi o jego zawarciu przez Chrystusa, który jest jak ziarno wrzucone do ziemi, które musi obumrzeć, aby przynieść plon (J 12,20-33). Chrystus przez swoje misterium paschalne przynosi dar nowego życia i dlatego jest sprawcą zbawienia wiecznego (Hbr 5,7-9).

W oparciu o teksty biblijne i liturgiczne wskazujące na chrzcielny charakter okresu czterdziestodniowego przygotowania do świąt paschalnych, należy więc zachęcać wiernych do wierności zobowiązaniom wynikającym ze chrztu oraz do częstej modlitwy za katechumenów przygotowujących się do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Odnowienie przyrzeczeń chrztu w Wigilię Paschalną stanie się wtedy nie tylko formalnym aktem liturgicznym, ale będzie konsekwencją i owocem duchowej odnowy, jaka dokonała się w każdym z uczestników liturgii w okresie przygotowania do Paschy.

3. Pokuta w okresie czterdziestodniowego przygotowania

W okresie czterdziestodniowego przygotowania do Paschy liturgia Kościoła, wzywając katechumenów i wiernych do praktyk ascetycznych, wskazuje jednocześnie na oczyszczające i uświęcające działanie Chrystusa. Czyny pokutne i modlitwa mają być jedynie zewnętrznym znakiem "wstępowania na świętą górę Paschy", czyli świadomego uczestnictwa w Misterium Paschalnym Chrystusa. Wartość zbawczą dla człowieka czerpią one jedynie dzięki wierze i miłości, które są zawsze łaską pochodzącą od Boga przez Chrystusa.

Dlatego już w I Niedzielę Wielkiego Postu modlimy się w kolekcie: "[...] abyśmy przez doroczne ćwiczenia wielkopostne postępowali w rozumieniu tajemnicy Chrystusa i dzięki Jego łasce prowadzili święte życie" W modlitwie pokomunijnej zaś prosimy Boga, abyśmy "posileni Chlebem z nieba, który ożywia wiarę, rozwija nadzieję i umacnia miłość" nauczyli się pragnąć Chrystusa, który jest żywym i prawdziwym chlebem oraz umieli żyć według słowa Bożego. Także praktyka postu cielesnego przynosi człowiekowi

zbawienne owoce jedynie dzięki łaskowości Boga: "Ty przez post cielesny uśmierzasz wady, podnosisz ducha, udzielasz cnoty i nagrody przez naszego Pana Jezusa Chrystusa" (IV prefacja Wielkiego Postu).

Praktyka pokuty ma być nie tylko zewnętrzna, ale także wewnętrzna, indywidualna i wspólnotowa oraz winna prowadzić do prawdziwego nawrócenia i odnowy życia. Temat ten pojawia się w liturgii już w Środę Popielcową. Występuje on wyraźnie w modlitwach błogosławienia popiołu: "Niech wytrwają w czterdziestodniowej pokucie, aby mogli z oczyszczonymi duszami uczestniczyć w paschalnym misterium Twojego Syna" (I modlitwa) oraz ...abyśmy przez gorliwe pełnienie czterdziestodniowej pokuty otrzymali odpuszczenie grzechów i nowe życie na podobieństwo Twojego Zmartwychwstałego Syna" (II modlitwa).

Główny temat tego okresu najlepiej wyraża nowa formuła towarzysząca obrzędowi posypania głów popiołem: "Nawracajcie się i wiercie w Ewangelię" (Mk 1,15) oraz antyfona "Odmieńmy sposób życia" Fakt, że obrzęd ten ma miejsce bezpośrednio po homilii wskazuje, iż wiara, nawrócenie i pokuta rodzą się ze słuchania słowa Bożego. Harmonizuje z tym treść czytań biblijnych, które wzywają do interioryzacji dzieł pokutnych (nie czynić ich przed ludźmi, na pokaz, por. Mt 6,1-6.16-18) oraz do autentycznego nawrócenia, które dokonuje się w sercu człowieka i nie polega na zewnętrznych zachowaniach (I czyt.). Wreszcie, wezwanie apostoła "w imię Chrystusa" do pojednania się z Bogiem staje się apelem skierowanym do całego Kościoła, aby w tym czasie łaski głosił konieczność pokuty i sprawował tajemnicę pojednania w sakramentach wielkanocnych.

Teksty euchologiczne formularza mszalnego Środy Popielcowej mówią o tym okresie jako czasie pokuty (kolekta), w którym "przez dzieła pokuty i miłosierdzia" mamy pokonać nasze wady i oczyszczeni z grzechów zjednoczyć się z męką Syna Bożego (modlitwa nad darami). W przeżywaniu czasu pokuty pomaga wiernym Eucharystia sprawiając, że nasze wyrzeczenia podobają się Bogu, a nam przynoszą uzdrowienie duszy (modlitwa pokunijna).

W odnowionej liturgii Wielkiego Postu, zgodnie z zaleceniem KL 110, zostały wskazane różne formy ascezy, a nie tylko post. Chodzi głównie o praktykę życia chrześcijańskiego przejawiającą się w wiernym wypełnianiu obowiązków swego stanu, znoszeniu trudów codziennego życia, gorliwszą modlitwą, czynną miłość bliźniego itp. Nie ma więc w modlitwach mszalnych ciągłego nawiązywania do postu, aby nie sprowadzać istoty tego okresu jedynie do odmawiania sobie pokarmu.

Kolekty tego okresu mówią ogólnie o "działach pokuty", które mogą przybierać różne formy, zależnie od warunków życia i osobistych możliwości

poszczególnych wiernych. Post oraz inne wyrzeczenia mają sens jedynie wtedy, gdy przyczyniają się do duchowego rozwoju chrześcijanina ("poskramiają naszą pychę") i służą dobru bliźnim oraz "otwierają serca na potrzeby biednych" (por. III prefacja wielkopostna).

Temat nawrócenia i wierności Bogu występuje głównie w czytaniach roku "C" Ewangelia I Niedzieli, o kuszeniu Chrystusa na pustyni, wzywa do wierności Bogu (Mt 4, 1-11; Mk 1, 12-15; Łk 4, 1-13). Wyznanie wiary ludu wybranego, który Bóg wyzwolił z niewoli egipskiej, także zachęca do całkowitego zaufania Bogu (Pwt 26, 4-10). Podobnie czytanie II podkreśla znaczenie wiary jako koniecznego warunku zbawienia (Rz 10, 8-13).

W II Niedzielę Ewangelia o przemienieniu Chrystusa wskazuje na posłuszeństwo Ojcu, jako drogę prowadzącą do wewnętrznej przemiany (Mt 17, 1-9; Mk 9, 2-10; Łk 9, 28b-36). Jeśli Chrystus wierny woli Ojca został przemieniony, także ci, którzy naśladowają Go w tym posłuszeństwie Bogu zasłużą na przemienienie (Flp 3, 20-4,1). Dzięki wierności i posłuszeństwu Bogu Abraham staje się narzędziem przymierza ludu z Bogiem (Rdz 15, 5-12. 17-18).

Następne niedziele podają opisy nawrócenia w historii zbawienia i jednocześnie zawierają wezwanie do nawrócenia. W III Niedzielę wszystkie teksty czytań biblijnych mówią o konieczności nawrócenia, którego nie zastąpią żadne zewnętrzne praktyki. Bez wiary i nawrócenia wszystkich czeka zguba. Potwierdzają to fakty z przeszłości, o których wspominają Ewangelia (Łk 13, 1-9) i II czytanie (1 Kor 10, 1-6. 10-12). Z kolei Ewangelie w IV i V Niedzielę podają przykłady nawrócenia syna marnotrawnego (Łk 15, 1-3.11-32) oraz jawnogrzesznicy (J 8, 1-11). Harmonizują z nimi pozostałe czytania biblijne. W ten sposób Lekcjonarz Mszalny roku "C" dostarcza bardzo bogatego materiału biblijnego dla głoszenia wezwania do nawrócenia i pokuty.

Wezwanie do nawrócenia pojawia się także często w liturgii słowa w dni powszednie Wielkiego Postu. Połączone jest ono często z przypomnieniem, że Bóg jest miłosierny i nie chce śmierci grzesznika (np. piątek I tyg.), ale pragnie także, byśmy byli ludem Jemu poświęconym i doskonali na miarę doskonałości Ojca Niebieskiego (sobota I tyg.), przestali czynić zło (środa II tyg.) i od słów przeszli do czynów (wtorek II tyg. i środa III tyg.).

4. Motyw Męki Pańskiej

Dominujący w okresie potrydenckim pasyjny charakter Wielkiego Postu podkreślany był ponadto przez rozpoczynający się od V Niedzieli okres Męki Pańskiej. W obecnej liturgii czterdziestodniowego przygotowania do Paschy nie ma już okresu Męki Pańskiej. Zniesienie tego okresu po Vaticanum II i mocny

akcent pasyjny Wielkiego Tygodnia uzasadnia się troską o zachowanie wewnętrznej jedności całego okresu czterdziestodniowego przygotowania do Paschy. Nie oznacza to bynajmniej, że motyw Męki Pańskiej nie występuje w całym okresie Wielkiego Postu. Jest on jednak związany głównie z piątkami (dzień męki i śmierci Jezusa) i jak dawniej dominuje od V Niedzieli, a zwłaszcza od Niedzieli Palmowej, zwanej także Niedzielą Męki Pańskiej.

Na ostatnie dwa tygodnie tego okresu liturgia przewiduje trzy prefacje o Męce Pańskiej. Prefacja I zatytułowana "Potęga Krzyża" przeznaczona jest na dni powszednie V tygodnia, natomiast na trzy dni Wielkiego Tygodnia zalecana jest prefacja "Zwycięstwo Męki"

Niedziela Palmowa, czyli Męki Pańskiej, posiada własną prefację inspirowaną pieśnią o Słudze Jahwe (por. Iz 52, 13-53-12). Prefacja ta zaznacza, że Chrystus będący bez grzechu cierpiał za grzeszników, a Jego śmierć zgładziła nasze winy. Jednocześnie mowa jest w niej o zmartwychwstaniu jako źródle usprawiedliwienia i życia (por. Rz 4, 25; 5, 6.8; 1 Kor 8, 11; 2 Kor 5, 14). Męka Chrystusa przynosi zbawienie, gdyż uwalnia od grzechu i zepsucia, od gniewu i sądu Bożego. Moc krzyża objawia "sąd nad światem", gdyż niszczy grzech świata (por. J 1, 29) i władzę księcia tego świata (por. J 12, 31). Jednocześnie jest wywyższeniem Chrystusa ukrzyżowanego, który z wysokości krzyża pociąga do siebie i prowadzi do Ojca (por. J 12,32; 17,5).

Jeszcze wyraźniej o Męce Pańskiej mówią słowa II prefacji: "Nadchodzą bowiem dni Jego zbawczej męki i chwalebного zmartwychwstania, w których święcimy Jego triumf nad pychą starodawnego wroga i obchodzimy pamiątkę naszego odkupienia" Ostatnie dni Wielkiego Postu mają bowiem bezpośrednio przygotować na obchód Triduum Paschalnego jako pamiątki Jego "zbawczej męki i chwalebного zmartwychwstania", przez które Chrystus dokonał zwycięstwa nad złym duchem. Tajemnica Paschy jest dla chrześcijan pamiątką odkupienia i uczestnictwem w zbawczej mocy śmierci i zmartwychwstania Chrystusa, którą uobecnia liturgia Kościoła. Widoczne jest tutaj integralne rozumienie świąt paschalnych jako "przejścia" Chrystusa do Ojca przez mękę, śmierć i zmartwychwstanie (por. J 16,28).

Okres Wielkiego Postu ma bowiem przygotować do przeżywania Paschy Chrystusa jako Jego unżenia (męka i śmierć na krzyżu), ale także wywyższenia i uwielbienia (zmartwychwstanie, wniebowstąpienie, Zesłanie Ducha Świętego). Są to dwa nierozzerwalnie związane ze sobą aspekty jednego misterium paschalnego Chrystusa, które Kościół głosi i uobecnia w liturgii, a zwłaszcza w sakramentach paschalnych. Chrzest jest bowiem zanurzeniem w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa (por. Rz 6, 3; Kol 2, 12), czyli "przejściem" (pascha) ze śmierci (grzechu) do życia (łaski). Także pokuta chrześcijańska, drugi istotny wymiar Wielkiego Postu, jako walka ze złem (grzechem) i

szatanem, jako jego sprawcą, czerpie swoją skuteczność z męki Chrystusa. Chrystus jest także dla wierzących wzorem zwycięskiej walki z szatanem (por. I Niedziela Wielkiego Postu), którą kończy zwycięsko przez dobrowolne przyjęcie śmierci i chwalebne zmartwychwstanie. Dlatego motyw pasyjny ściśle związany jest z całym okresem Wielkiego Postu.

Jednak głównie Wielki Tydzień, a zwłaszcza Wielki Piątek, posiadają w liturgii bardzo wyraźny charakter pasyjny. Widoczne jest to zarówno w tekstach biblijnych (czytanie opisu Męki Pańskiej w Niedzielę Palmową i w Wielki Piątek), jak i w tekstach eucharystycznych Mszału i Liturgii Godzin. Lekcjonarz V tygodnia zawiera opisy narastającego konfliktu Jezusa z faryzeuszami, który doprowadzi w konsekwencji do Jego skazania na śmierć. Czytania ze Starego Testamentu przypominają podobny los proroków. Mszalna liturgia słowa pierwszych trzech dni Wielkiego Tygodnia zawiera proroctwa o cierpiącym Słudze Jahwe oraz zapowiedzi wydarzeń związanych z męką i śmiercią Chrystusa (zaparcie się Piotra, zdrada Judasza).

5. Wnioski pastoralne

Z powyższych rozważań nad teologią okresu czterdziestodniowego przygotowania do świąt paschalnych wynikają pewne wnioski i sugestie pastoralne. W oparciu o teksty biblijne i eucharystyczne liturgii Wielkiego Postu oraz w duchu *Listu Kongregacji* należy wiernym przedstawiać w sposób integralny misterium paschalne Chrystusa, które obejmuje Jego mękę, śmierć i zmartwychwstanie. Do uczestnictwa w tym Misterium, uobecnianym w liturgii Kościoła należy przygotować się przez odnowienie łaski sakramentu chrztu (rekolekcje wielkopostne) oraz pokutę polegającą na ciągłym nawracaniu się i praktyce miłości, zwłaszcza wobec najbardziej potrzebujących pomocy (materialnej i duchowej). W każdej wspólnotce wiernych oraz w modlitwie indywidualnej należy pamiętać o katechumenach przygotowujących się do przyjęcia sakramentów wielkanocnych.

Rozważanie męki Pańskiej winno być związane nie tylko z udziałem w nabożeństwach Drogi Krzyżowej i Gorzkich Żali. Każdy piątek winien być również dniem, w którym "Kościół rozmyślając nad męką swojego Pana i Oblubieńca oraz adorując krzyż wspomina swoje narodzenie z boku Chrystusa umierającego na Krzyżu i wstawia się za zbawienie całego świata" (*List nr 58*).

Udział w męce Chrystusa przejawia się również w poście i wszelkiego rodzaju umartwieniach (asceza), dzięki którym duch panuje nad ciałem. Akcentując chrzcielny i pokutny charakter czterdziestodniowego przygotowania do Paschy nie wolno jednak zaniedbywać podkreślenia znaczenia elementów

pasyjnych tego okresu, lecz starać się je ukazywać we właściwym świetle i ścisłym związku ze chrztem i pokutą.

Do właściwej formacji teologicznej i liturgicznej wiernych w czasie Wielkiego Postu może przyczynić się także zgodny z duchem liturgii dobór śpiewów w czasie Mszy świętej. Dominacja pieśni pasyjnych już od Środy Popielcowej nie wydaje się sprzyjać akcentowaniu chrzcielnego i pokutnego charakteru tego okresu. Dlatego należałoby raczej wybierać takie pieśni, które będą wyrażać wierność Bogu, przebłaganie za grzechy, Boże miłosierdzie oraz wezwanie do nawrócenia i pokuty.

Literatura:

- B. Kleinheyser. *Die neue Osterfeier*. Freiburg 1971 s. 53-83;
- B. Neunheuser. *Il mistero pasquale culmen et fons dell'anno liturgico*. RivLit 62:1975 s. 151-174;
- Metanoieite. Nawracajcie się*. Red. B. Mokrzycki. Kraków 1976 s.16-32;
- A. Adam. *Das Kirchenjahr mitfeiern*. Freiburg 1979 s. 24-43;
- J. Miazek. *Kolekty okresu Wielkiego Postu w Mszałe Pawła VI*. CT 50:1980 z. 2 s. 99-107;
- J. Janicki. *Modlitwy nad darami okresu Wielkiego Postu w Mszałe Rzymskim Pawła VI*. CT 51:1981 z. 3 s. 79-85;
- H. Auf der Maur. *Feiern im Rhythmus der Zeit I*. Regensburg 1983 s. 133-153;
- A. Bergamini. *Quaresima*. NDL s. 1158-1161;
- P. Sorci. *Mistero pasquale*. Tamże s. 883-903;
- Th. Maas-Ewerd. *"Quadragesimale sacramentum" Die Zeit der vierzig Tage von Ostern. Sinn und heutige Struktur*. "Klerusblatt" 66:1986 s. 27-31;
- J. Lopez Martin. *L'anno liturgico. Storia e teologia*. Milano 1986 s. 142-161;
- Kongregacja Kultu Bożego. *List okólny o przygotowaniu i obchodzeniu świąt paschalnych*. RBL 41:1988 s. 369-394;
- Th. Mass-Ewerd. *Das neue römische Dokument über die Feier der österliturgie und den Osterfestkreis*. "Klerusblatt" 68:1988 s. 61-65;
- A. Nocent. *La quaresima. W: Anamnesis 6. Anno liturgico. Storia, teologia, celebrazione*. Genova 1988 s. 151-173;

- S. Czerwik. *Prefacje okresowe w Mszałe Pawła VI*. W: *Mszał księgą życia chrześcijańskiego*. Red. B. Nadolski. Poznań 1989 s. 81-87;
- H. Sobeczko. *Założenia teologiczno-pastoralne listu okólnego Kongregacji Kultu Bożego "O przygotowaniu i obchodzeniu świąt paschalnych" (16 I 1988)*. W: *Wielkanoc i niedziela. Studia liturgiczne 2*. Red. H. Sobeczko. Opole 1994 s. 87-107;
- H. Sobeczko. *Duchowość chrześcijańska pasyjna czy paschalna?* "Liturgia sacra" 1:1995 nr 1-2 s. 9-18.